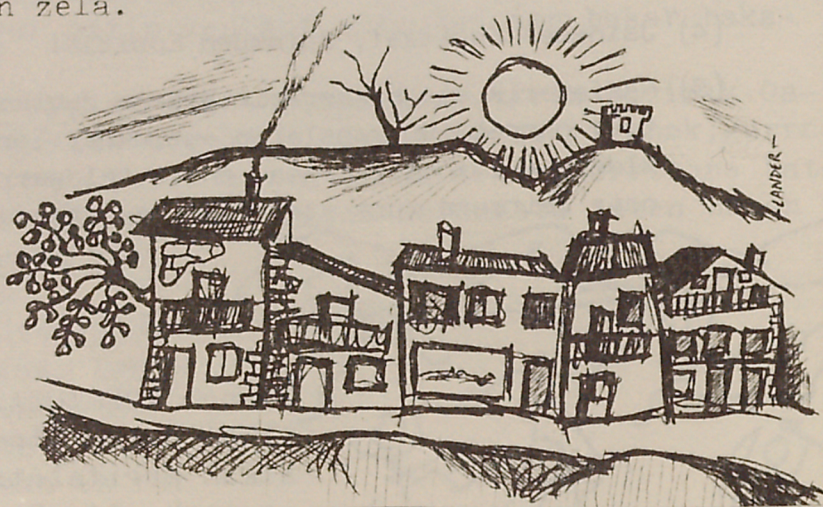

NOLA BURUHANDIA IZARREN ARTEAN GALDU ZEN

Behin batetan bazen herriska ttipi bat karrika eta etxetto ttipiagoz eraikia. Kale bat en izena Zubitxo zen. Bertako egoitzak hain ziren behe, jauzi bat egin eta balkoiraino igo zitekeela eta bestean teilaturaino iristen zela.

Serora, harakina, zapatagilea, otargilea, sakristaua eta tabernaria bizi ziren karrikañoa zen. Ia etxebizitza guztiak kare xuriz apainduak zeuden, leihoak margo berdez eta lorez estalirik. Horma bate-tatik piku adar bat ostoz, hornitua irtetzen zen eta hau zegoen baratzera beste jauzi bat eginik sar zitekeen ere.

Zapata konpontzaileak soto batean zedukan erremintaz eta oinetako pilaz betetako gelatxo bat eta eskailerak igoz, etxe hartan bertan, ganbaran, sendi hits, triste, txairo eta gizagaiso bat bizi zen. Fritasun berezi batek harturik zedukan sendi osoa. Urrikgarri ziren benetan eta herritar guztiek halako so samin batez begiratzen zituzten. Aita, gero eta argalagotzen zihoan, aurpegia gero eta meheago, luzeago eta xuriago jartzen ari zitzaion, ezpain bien artean aho zulo txo borobil bat zabaltzen zihoakiolarik, arnasa ezin harturik balego bezala. Zerabilzkien oin bereziak zapal zapal mugitzen zituen, eta karrikan zehar makurturik iragaiterakoan arima baten suspirioa zirudien. Eta halako batetan hatsik ezin hartuz gelditu zen, bi seme humezurtz utzirik.

Hauen ilusio guztia zen pilotaz frontoian jolastea, orduak eta orduak, eta herriko jai-festetan buruhandiz jaztea, eta bere adineko mutil eta neskatil guztien atzetik maskuriaz korrika eta joka ibiltzea, izerdi patzetan lehertu arte.

Urte hartan hasi ziren iadanik han-hemen mendi gailur gibeletan, baserri inguruetan eta hauzo erdietan suak pizten. Arrats-aldea garden, urdin, aratza gorristatzen zihoan eta bazirudien eguratsa eta zeruak gorituz erretzera zihoazela.

San Juan bezpera zen.

Herriko enparantzaren erdian makal zuzen, hestu, heze, li-rain, luzesta, gorago eta meheago zena landatu berria zegoen. Abarretan gerezi batzu eta ikurrina haizean. Harrapatzen zuenak sari bat omen. Mutiko batzu hasten ziren igotzen eta froga egin bezain laister behera erortzen ziren azala kendua eta xaboinaz irristalaga-

rria jarria bait zedukan haseran makalak. Udaletxeko balkoian Euskadiko eta herriko ikurrinak haize enbataren konpasean kulunkan zebiltzan. Eleiz dorreko kanpaien brontzezko oihartzuna bailara guztietatik barrena urrunago eta apalago hots jario etengabea hedatzen ari zen. Plazara inguratzen ziren karrika orotarik haur multzoak, urduri, saltoka, oihuka, geldirik ezin egonez. Batzuek hauxe errepikatzen zuten:

Tilin-Talan
 Donibanen kanpaiak,
 Tilin-Talan
 San Juan bezperan jaiak,
 Tilin-Talan
 Dorreko atalaiak
 Tilin-Talan
 Dantzan daude arraiak...
 Tilin-Talan.

Bapatean udaletxeko erlojuak zortzi kanpai hots jo zuen eta supanpaz batera hasi ziren txistulari eta atabalariak egunari zegokion doinua joz, ibilera mantsoz haurren zarata ia ezin gainditurik.

Taberna atarian zegoen jendetza irrino bat zegien han zeharka eta korrika semeak eta ilobatxoak ikusiz. Irten ziren, bada, alondigako harri mailadatik beheruntz buruhaundi eta diganteak. Buruhandiak beren maiskuraz neska mutilen atzetik ea nor laisterren harrapatu, eta ea nori astinaldi on bat eman. Lehenik, txinomandarin baten antza zedukan bigoteluze bat; bigarren, Afrikako beltz itxurazko bat; hirugarren, ameriketako indioa, eta azkena, drakulaz moxorroturikakoa.

Diganteak ere hasi ziren, aiton-amonak bezala jantzita, bira eta bira, dantza etengabe batetan pausu tipi eta farregarri batzu emanaz, txistuaren erritmoaren arabera.

Kale garbitzailea hantxe zegoen frontoi inguruan, antolaturik zeukan erraminta berezi batekin, aho ertzetik puro bat irtetzen zitzaizlarik, eta noizpehinka honen suaz koheetak pizten zituela. Bana, bina, hirurna, pilaka. Bertan zebiltzan ere mutik koskorrak kohete makila bila korrika joateko prest, eta zerura begira ea non erortzen zen jakiteko asmoz.

Agureak eta atsoak eleiz atarian bildurik ziren eleizkizunak, bezperak eta errosario saindua errezatzera barneratzeko prest ere. Gaztedia, tabernaz-taberna zebilen, politikaz, kirolez, bere gauzetaz gero eta ozenago mintzatuz, istorio zaharrak behin eta berriro errepikatuz, edo beste berri baten bat ezin asmatuz, edo norbaiti harpa joz.

Arkupetan dantzariak gertutzen hasi zuten bere dantzaldia. Gerrikoa, txapela, ezpartinak behar bezala lotzen eta moldatzen zeuden.

Jendetza gero eta ugariagoa hurbiltzen ari zen plazaldera San Juan bezpera ospatzeko asmotan.

Txistulariak herriko itzulia egin ondoren iritsi ziren enparantzara eta hasi ziren alkate doinua jotzen. Lehenik aureskua alkate jaunak dantzatu zuen eta ondoren banan-bana zinegotziak oro. Gero, herriko folklore taldeak hasi zuen bere emankizuna. Hura bai zela, hura dantzan egitea! Haien arintasuna! Haien gerrien liraina! Benetan ikusgarria zen dantzaldia. Miraz zegoen ia herri guztia haien jauzi eta bira, zango ailtzatze eta elkarren arteko mugimendu eta lortzen zituzten irudi ederren aurrean. Honen edo haren abiltate bereziaz komentariotxoak eginez.

Eleizkizunak bukatutakoan irten zen eleizatik ile urdindutako apaiz bat amitoz jantzirik eta esku batetan isopoa zeramala. Hitz batzu latinez eta euskaraz esan ondoren makala bedekaturik gelditu zen, agureek txapela kendu eta berriro janzten zuten bitartean. Kale garbitzaileak zuhaitz ingurua prestatu zeukan zerrautsari su eman zion eta berehala aro berriari, udarari hasera eman zitzaion.

Dantzariak bere emanaldi ederra, bikaina, eta kalejirak bukatu zituztenean iadanik Benus artizarra ditzizari zegoen zeru izarzatuan.

Mundu guztia erretiratzen hasia zen beren etxeetaruntz afaltordua iritsia zenez gero. Udaleko langileek gauzak garbitzen eta biltzen hasi ziren, eta horrela ohartu ziren nola irtendako buruhandi bat falta zen. Batak besteari galdezka ari arren inork ez zekien deusez.

Zabaldu zen herrian zehar buruhandi bat falta zela, herriko arlotea, eskubaloieko partidotan txartelak ipintzen zituena, atez-ate kirol elkartearen kuotaren sosak biltzen ibiltzen zena, galdu egin zela. Hauzoz-hauzo ertzainak galdetzen zuen ea norbaitek ikusi zuen nonbait buruhandi hura. Erantzuna beti berdina zen. Ez.

Mendi gailur guztietako suak, bordetakoak eta hauzoetakoak itzaltzen zihoazen. Bat bakarrik zegoen erne, eta tente sutxinpartak boteaz. Abiatu ziren denak, bada, haruntz eta hantxe aurkitu zuten buruhandia etzanda suaren magalean. Nola ez zen mugitzen, kendu zioten pittin bat astindu eta gero moztorra eta harri eta zur gelditu ziren harren irri-no hotza, aho zabal eta begi idekiak ikusi zituztenean. Hilik zetzan. Nekearen ondorioz bihotza kasu lehertu omen zitzaien.

Eta bapatean txinpartekin batera zeru izartegian barrena izar galdu bat erori zen tximista bailitzan. Buruhandiaren azken suspiroa ote?

Harez gero, jai festa guztietan, buruhandiaren lagun kuttunena, tximu deitzen dutena, moztorturik, neska mutil guztien atzetik maskuriaz jotake dabilkigu.

Patri URKIZU. "Nola buruhandia izarren artean galdu zen".

"Nola Kursaal berria suntsitu zen" Elkar argitaletxea. Euskal Literatura-ipuinak. 6. Donostia 1984.